

ΨΥΧΑΡΗΣ ΑΠΟΛΟΓΙΑ

66.

Τὰ προσωπικά.

Τόσο, καὶ τίποτε ἄλλο. Ἄν ἔχει σημασία τὸ Ταξίδι μου, τέτοια ἔχει μόνο καὶ μόνο. Φυσικά, στὴν Ἑλλάδα, ὅπου, λυποῦμαι νὰ τὰ λέω, πῶς ὅμως νὰ τάποψω; στὰ πολιτικά — καὶ τὸ ἔθνος ἀπ' ἀφτά ζῇ, ἀπ' ἀφτά κυβερνιέται, ἀφτά εἶναι τὸ ἔθνος — ἰδέες δὲν ὑπάρχουν, παρὰ κόμματα, δηλαδή πρόσωπα, εἶναι ἀδύνατο στὴν Ἑλλάδα νὰ μὴν μποῦνε τὰ προσωπικά καὶ στὸ ζήτημα τὸ γλωσσικό. Ἔτσι βγήκε στὴ μέση τὸ ἄτομό μου. Ἔτσι βγήκανε καὶ οἱ λέξεις ψυχαριστής, ψυχαρισμός, ψυχαρίζω πού βέβαια ἐγὼ δὲ φταίω γιὰ δάφτες. Κόμματα δὲ γύρεβα γύρεβα ἐνώση ἐθνική.

Θὰ γίνη, καὶ οἱ λέξεις θὰ ξεχαστοῦνε. Μὰ ὅσο τίς ἔχουμε, ὅσο δὲν τίς θυσιάσουμε στὴν Ἰδέα, τὴ μοναχική, ἀκολουθοῦνε κάμποσα παράξενα, κάμποσα ἴσως καὶ κομικά, ἢ σὰν ἀγαπᾶτε, κάμποσα πού δείχνουν ἀντίληψη τῶν πραγμάτων ἀπλοϊκή. Ἀ.χ., προσπάθησα νὰ καταλάβω γιατί κάποιος συνήθιζε καὶ μάλιστα δὲν ἤθελε νὰ παρκεῖται μὴ παλιωμένη ὀρθογραφία πού κανένας ἀπὸ μᾶς σήμερον δὲν τὴ βάζει καὶ πού περισσότερο ἀπὸ τίς ἄλλες περνε γιὰ ψυχάρικη, τὸ οἶ τοῦ θηλυκοῦ ἀντὶς ἢ τὴ βάζει ὁ χριστιανός, ὅπως ἔφαθα, ἴσια ἴσια γιατί φοβάται μήπως περάσῃ ἄχαρνα γιὰ ψυχαριστής. Ὁρθὸ ἦ ἔχι, διέφετος λόγος. Τραβᾶ, λέει, δρόμο δικό του, καὶ ἔς πᾶ νὰ τραβᾷ τὸ ἔθνος ὅτι δρόμους λάχρη. Ἐνας ἄλλος πάλι — μπορεῖ νᾶναι ὁ ἴδιος — δὲ διάβασε, δὲ θέλησε νὰ διαβάσῃ τὸ Ταξίδι μου. Δημοτικιστής, ἐνοεῖται Φανταστικὸς τί κοπιμμένο γιὰ μίνα καὶ τί σημασία θάχουνε τὰ βιβλία μου γι' ἀφτόνε! Ὡστόσο, τί νὰ σᾶς πῶ; Τὸ Ταξίδι δὲν τὸ διάβασε μὴ χωρὶς νὰ τὸ ξέρῃ τὸν ἔχῃ διαβασμένο τὸ Ταξίδι μου, ἐπειδὴ σὲ μὴ πολὺ νόστιμη περιγραφή του τῆς Πόλης, μού φάνηκε νάκουγα τὸ χτύπημα τοῦ κουπιού πού με πῆγινε καὶ μίνα μὴ μίνα στὸ Φανάρι. Τί νὰ γίνη; Δὲ θὰ τοῦ ἀρέσουν πιστέβω τάφτια, τὰ μάτια, τὸ κεφάλι, τὰ χέρια καὶ τὰ ποδάρια πού γιὰ τὴν ὥρα ὀνομάζονται Ψυχάρης. Ἐνα ὅμως μᾶς ἀρέσει ὁλονούς, νὰ τραβοῦμε δικούς μας δρόμους. Καὶ μονοπάτι νᾶναι, καὶ μονοπατάκι, πάντα καλό. Τέτοια, πολὺ νόστιμα, δὲν εἶδα λίγα. Εἶδα φίλους, φίλους φανατικούς, νὰ μού κάνουν χίλιους ἐπαίνους, δημῶσια μάλιστα, καὶ κεῖ πού τοὺς κάνανε, σιγὰ σιγὰ, στὴ θέση καμιάς μου καινούριας, ἴσως καὶ χρήσιμης λέξης, κανενὸς ὅρου κυριολεκτικοῦ, νὰ χώνουν ἄλλη λεξίτσα, νὰ φρεϊάνουν ὅρο διαφορετικό, λιγώτερο γιὰ νὰ με διορθώσουν, παρὰ γιὰ νὰ πῶνε τὴ λεξίτσα τοὺς καὶ ἀφτοί. Ἀμέ, τί; Νὰ φανοῦνε ἀπὸ ἄκρη σὲ ἄκρη ψυχαριστάδες, νὰ φανοῦνε ψυχαριστάδες καὶ στὰ παραμικρά; Βαζιστίζει κανείς. Ἐγὼ πού εἶμαι ψυχαριστής — μπορεῖ τὸ κάτω κάτω νὰ εἶμαι ἀπ' ὅλους μας ὁ μόνος πού ψυχαριστής καθαφτὸ δὲν εἶναι, εἶναι

περισσότερο οἱ ἄλλοι, ἀφοῦ τάποψιγόουνε νὰ φανοῦνε — λοιπὸν ὁ μόνος ὁ ἀψυχαριστής ἐγὼ, τοὺς παρακαλοῦσα νὰ τὸ δηλώσουνε ἑάστερα γιὰ ποιους λόγους δὲν παραδέχονται τὸν ὅρο μου καὶ τὴ λέξη μου, γιὰ νὰ ξέρομε τουλάχιστο, γιὰ νὰ ὠφεληθῶ ἄχαρνα στὴ συζήτηση καὶ ὁ ἴδιος. Τίποτα. Ἴσως δὲν ἔχουνε καὶ λόγους. Μὰ ἔχουνε πάντα λόγο νὰ πῶνε, μήπως καὶ πέσουνε μικροί. Ἐνας πάλι πού τοῦ παραπονέθηκα γλυκὰ γιὰ κάτι περιττούς, ὅπως μού φάνηκε, ἰδιωτισμούς ἢ ντόπιους τύπους σ' ἓνα του βιβλίου, μού ἀπάντησε μὲ τρόπο ζαχαρένιο, ἐν κοιτάξῃς τὴ γλύκα, γιὰ τὸ παράπονο μού ἔλεγε ὅμως πῶς λυπᾶται, μὰ πῶς ἄμα δὲν πῆ στὴ γλώσσα τοῦ χωριοῦ του τύπο — ἔς ὑποθέσουμε πῶς ἀφτός ὁ τύπος εἶναι καθαφτὸς — ὁ φαλακρός δὲν τοῦ φαίνεται πιά φαλακρός· καθαφτὸ τὸν ξέρι καὶ σώνει.

67.

Ἡ ἀληθινὴ περηφάνια.

Μὴν τύχη καὶ θαρξέψουνε οἱ φίλοι πῶς περᾶχτηκα καὶ τὰ λέω. Τὰ λέω, γιατί ἔχουμε κατὶ τέτοια ῥωμαίικα — ἐλᾶτε πιά νὰ τὰ πῶμε καὶ ἔτσι, γιατί ὅσο ἀψηλὰ καὶ ἂν ἀνέβασα τίς λέξεις Ῥωμῶς καὶ Ῥωμιούνη, πρέπει ὥστόσο νὰ τὸ μολογήσω πῶς ὑπάρχουνε καὶ ῥωμαίικα πού δὲν εἶναι καλὰ. Νομίζουμε τάχα πῶς μ' ἀφτά δείχνουμε περηφάνια. Καθόλου. Δείχνουμε πῶς ἡ πεποίηση μᾶς λείπει στὸν ἐαφτό μας. Δὲν πιστέβουμε. Δὲν πιστέβουμε πῶς ἐμεῖς σήμερον καθιστῶμε τοὺς τύπους τοὺς ἐθνικούς, θαρξοῦμε πῶς στὴν ἐξουσία μας στέκει νὰ σκορπίζουμε τοὺς τοὺς τοῦ κεφαλιού μας, ὅπου καὶ ὅπως λάχρη, κολακέβεται κιόλας τὸ φιλότιμό μας, ἐνῶ μεγαλύτερη περηφάνια δὲ γίνεται ἀπὸ τὴν περηφάνια τὴν οἰκουμένη, ἀφοῦ εἶναι ἀπρόσωπη περηφάνια καὶ θρέφεται ἀπὸ ἄτομα μυριάδες, δηλαδή βαστᾷ τὸν κόσμον στὴν ἀγκαλιά της. Ἡ ἄλλη περηφάνια μοιάζει μὲ πείσμα, καὶ πείσμα δὲ χωρεῖ σ' ἐθνική δουλειά. Ἡ ἀτομικὴ ἐργασία, ὅταν ὁ ἐργάτης κλειδώνεται στὴν κάμερή του καὶ δὲν ἀνοίγει τὰ παράθυρα, εἶναι περιορισμός, δείχνει λοιπὸν καὶ φρόνημα ταπεινὸ. Μὴ πολὺ ἀπλὴ γυναίκα — μὴ γαλλίδα — πού τῆς μετᾶφρασα μὴ μίνα τὰ φέρισμα τῆς Ἰλιάδας τοῦ Πάλλη, μού ἔκαμε μὴ παρατήρηση περιεργὴ καὶ πρωτότυπη — Ἄφτός, γιὰ νὰ σᾶς λέῃ δάσκαλό του, πρέπει νᾶναι πολὺ περήφανος, στάλθηκε καὶ Κοντοστάθηκα δὲν καταλάβαινα. Ἐνοοῦσε πῶς γιὰ νὰ προκηρύξῃ κανείς ἄλλοτε δάσκαλό του, θὰ πῆ πῶς δὲ ντρέπεται, καὶ δὲ ντρέπεται γιατί νοιώθει τὴν ἀξία τὴ δική του. Τότες τίποτα δὲ φοβάται.

68.

Ἡ δυσπιστία.

Ἡ ἑλλειψὴ πίστεως λέγεται θαρξὸ δυσπιστία, καὶ ἡ δυσπιστία πού βλέπω σὲ μερικούς φίλους μας, φανερώνεται καὶ σὲ κατὶ ἄλλα. Τὴ γλώσσα μας δὲν τὴ μάθαμε. Καὶ πῶς νὰ τὴ μάθουμε, πού κανένας δὲ μᾶς τὴ μαθαίνει; Στὸ σκολεῖο, τὴν ξεμαθαίνουμε. Καὶ βρέθηκε πολλές φορές νὰ πάρω ἐγὼ τὴν ἀμαρτία στὸ λαιμό μου, ἐπειδὴ κάμποσο τὴ μελέτησα καὶ κάποτε τὴν ξηγῶ, μὰ δὲ μὲ πιστέβουνε, καὶ ἀμέσως ἡ μού λένε πῶς δὲν τὴν ξέρω ἢ

μὲ φωνάζουνε φανατικό. Τάκουα ἀφτά γιὰ κάποιους τύπους, γιὰ κάποιους κανόνες πού πρόσεξα καὶ τοὺς ξεδιάλισα, ἐνῶ φυσικά δὲν μπορέσανε νὰ τοὺς διαβάσουνε τυπωμένους σὲ καμιά γραμματική καὶ ἔτσι νὰ πιστέβουνε καλῆτερα. Νὰ τὸ δῆτε τώρα τί θέλω νὰ πῶ, ἀπὸ δύο παραδείγματα πού θὰ σᾶς ἀναφέρω, ἀρχίζοντας ἀπὸ μίαν ἀλληλογραφία μ' ἓνα φίλο μου καλό.

69.

Εὐχαριστῶ, ἐφχαριστῶ.

«... Σᾶς παρακαλῶ νὰ μού πῆτε, μού γράφει ὁ φίλος, γιατί δὲ θέλετε τὸ ἐφχαριστῶ καὶ γράφετε φκαριστῶ. Μεγάλη ἀντιπάθεια ἔχει ὁ κόσμος γι' ἀφτόν τὸν τύπο καὶ ἔχι μόνο δὲν τονε λέει, μὰ οὔτε νὰ τὸν ἀκούσει θέλει! Τὸ βέβαιον εἶναι πού δὲν εἶναι Ἑλληνικός τύπος καὶ ὅλοι ὡς καὶ οἱ πιὸ ταπεινοὶ καὶ οἱ πιὸ ἀγράμματοι θὰ πῶν ἐφχαριστῶ καὶ ἔς εἶναι δυὸ δασέα. Τὸ φκαριστῶ δὲν τάκουσα ποτὲ μου μ' ὅλη μου τὴν προσοχή, ἂν καὶ στὴν Πόλιν κανένας — δυὸ φράγκοι μπορεῖ νὰ τὸ μεταχειρίζονται.»

Ἰδοὺ τώρα καὶ ἡ ἀπάντησις πού τοῦ ἔδωσα στὸ γράμμα του.

«... Μὲ παρακαλεῖς νὰ σοῦ πῶ γιατί δὲ θέλω τὸ ἐφχαριστῶ καὶ γιατί γράφω φκαριστῶ. Κοίτα ὅμως ἐκεῖ πού τὸ γράφω, ἂν τὸ γράφω φκαριστῶ ἢ ἐφκαριστῶ. Δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Τὸ φκαριστῶ, καθὼς καὶ ἄλλα πολλὰ πού δὲν ὠριμάσανε ἀκόμη, τὰ βάζουμε μόνο ὕστερις ἀπὸ κατὶ φωνήεντα, λ. χ. σὲ φκαριστῶ, νὰ φκαριστήσω· σὰ δὲν ἔχει φωνήεντο πρῶτα, ἐφκαριστῶ θὰ τὸ πῶμε, λ. χ. σὰς ἐφκαριστῶ, πού ποτὲ μας, ὅσο θυμοῦμαι, δὲ θὰ τὸ κάνουμε σὰς φκαριστῶ. Ἐχουνε τὸ λόγο τοὺς γιὰ μᾶς καὶ τὰ παραμικρά.

Ἄς εἶναι. Κάποιο δίκιο ἔχεις πού ρωτᾷς. Λοιπὸν ἔλα νὰ δοῦμε γιατί τὸ γράφουμε φκ — καὶ ἔπειτα νὰ ξετάσουμε γιατί ἀπορεῖς, καὶ μάλιστα σὰ νὰ θυμῶνεις.

Πῶς τὸ λένε μὲ φκ, δὲν ὑπάρχει βῶτημα (νὰ ξέρης πῶς βῶτημα εἶναι ἀξιόλογος ὅρος γιὰ τὸ δοῦμε τὸ γαλλικό, καὶ ταιριάζει συχνά). Τὸ φκ στὸ ἐφκαριστῶ, τῶς παρατηρημένο ἴδιος ὁ Χατζηδάκης (κοίτ. Ῥω. Θε', σ. 81)· τῶς παρατηρημένο καὶ γώ. Θὰ πῆ λοιπὸν πῶς τάκούσαμε, καὶ σοῦ πῶ κιόλας, ἐγὼ τῶς τῶμαθα· σὰν εἰμὺνε στὰ 1886 στὴν Πόλιν, μιλοῦσα μὴ μίνα μ' ἓνα θεῖο μου — πού στάθηκε μάλιστα τὸ πρωτότυπο τοῦ ἀδερφοῦ μου τοῦ Γιάννη στὸ Ταξίδι μου. Ὁ θεῖός μου ἔλεγε ἀπαράλλαχτα ἐκεῖνο πού μού λές, δηλαδή πῶς καὶ οἱ πιὸ ἀγράμματοι θὰ τὸ πῶν ἐφκαριστῶ, μὲ χ. Πολεμοῦσα νὰ τὸν καταπείσω πῶς εἶχε ἄδικο, καὶ δὲν τὸ κατάφερα, ὅταν ἓνας φίλος μας, γραμματισμένος ἀφτός, πού ἀπαντήσαμε στὸ δρόμο, μᾶς τὸ εἶπε μὲ κα, γιατί τοῦ ξέφυγε στὴν ὁμιλία. Ὁ θεῖός μου ἀκόμη καὶ τότες δὲν τὸ πίστεψε καὶ μήτε τὸ πρόσεξε, ἐπειδὴ ὅσο δὲ γράφθηκε μὴ γλώσσα, τὴν ἀκούμε, ὡς καὶ τὴν κουβέντα, μὲ τὸ κατὶ, ὅχι μὲ τάφτι. Ἀκούμε τίς λέξεις τίς τυπωμένες, ἀντὶς νάκούσουμε τίς ζωντανές. Γνωστὸ στὴ γλωσσολογία καὶ θὰ τὸ ξεδιάλισουμε, σὰ θέλεις, καμιάν ἄλλη φορά.

Παράξενο διόλου πού τὸ λένε μὲ φκ, ἀφοῦ μὲ φκ τὸ βλέπουμε καὶ στὴν Ἑρωφίλη. Ἡ Ἑρωφίλη εἶναι ὠραία τραγωδία καμωμένη στὴν Κρήτη ἀπὸ Κρητικό, στὴν ἀρχὴ τοῦ δέκατου ἐβδόμου αἰῶνα.

*Κοίταξε φύλλα 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180 καὶ 181.

Βρίσκεται όμως μέσα λίγους ιδιωτισμούς, δηλαδή λίγα ντόπια· ή γλώσσα της είναι το περισσότερο κοινή. "Αν έχεις την έκδοση του Σάθα (Βενετιά, 1879), θα διαβάσης (σελ. 320, στ. 593· κώδικας του Legrand, που είναι γραμμένος με γράμματα λατινικά και για τούτο λιγώτερο δασκαλεμένος) *εὐχαριστῶ σου* (σελ. 330, στ. 152· ἰδ. κώδ.) *εἰς τούτη φχαριστῶ σας* (σελ. 365, στ. 131· κώδ. του Σάθα, γραμμένος με γράμματα ἑλληνικά) *περίσσια φχαριστῶ* (σελ. 395, στ. 98 κώδ. του L) *εὐχαριστῶ* (σελ. 405, στ. 145· ἰ. κ.) *μὰ φχαριστῶ* (σελ. 453, στ. 359· ἰ. κ.) *καὶ φχαριστῶ*.

Ἀπὸ τὸ δέκατο ἔβδομο τὸν αἰῶνα καὶ κάτω, ἡ γλώσσα βέβαια δὲ γύρισε πίσω. Λοιπόν, ἀφοῦ ξέρουμε γιὰ μιὰ λέξη, α') πὼς τὴ λέγανε τότες, καὶ β') πὼς τὴ λένε σήμερα, ὅπως τότες τὴ λέγανε, σωστὸ νὰ τὴ γράφουμε καὶ μῆς ἔτσι, μάλιστα σὰ βλέπουμε πὼς εἶναι σύμφωνος ὁ τύπος της μὲ τοὺς ἄλλους κανόνες τῆς γραμματικῆς μας, καὶ ἀπὸ ἴσια ἴσια κυνηγοῦμε, δηλαδή ὅσο γίνεται πρὸ κανονικῶς—ὄχι, όμως καὶ περισσότερο ἀπ' ὅσο γίνεται—νὰ γράφουμε τὴ γραμματικὴ τοῦ λαοῦ, γιὰ νὰ ἔχουμε μιὰ γλώσσα.

Ὡστόσο ἄδικα δὲν παραπονιέσαι. Σκουντάφτουμε καὶ ἄλλοι στὸ *εὐχαριστῶ*, ἐνῶ δὲν τοὺς μέλει διόλου νὰ σοῦ γράφουνε ἄξαφνα *ἐρκή μου*, *οὐς ἐφκουμε*, *ὀχτρός μου* κτλ. Λοιπόν καὶ θὰ τρέχει. Ἐγὼ θαρρῶ πὼς ἡ λέξη *εὐχαριστῶ* εἶναι δασκαλισμός· ὁ λαὸς θὰ πῇ γιὰ σου, σπολλάτη, *μπράβο* ἢ καὶ *μεροῖ*· τὸ *μπράβο* εἶναι τὸ πρὶν συνηθισμένο. Μὰ τὸ νὰ εἶναι δασκαλισμός, πᾶει νὰ πῇ λέξη παρμένη ἀπὸ τὰ βιβλία, δὲ μᾶς δίνει τὴν ξήγηση ποὺ γυρεύουμε, ἀφοῦ ξέρουμε πὼς οἱ δασκαλισμοὶ συμμορφώνονται μὲ τὴν ἑθνικὴ γραμματικὴ μας ὑστερὶς ἀπὸ λίγο καιρὸ (κ. Ρω. Θέ., σ. 82—83. Ρ. κ. Μ., Β', σ. 19 καὶ ἄκ.). Ἰσια ἴσια νομίζω πὼς τὸ *εὐχαριστῶ*, δὲν εἶναι καιρὸς ποὺ τῶχουμε. Θὰ πῇς, ἡ *Ἐρωφίλη*; Ναι, μὰ καὶ ἡ *Ἐρωφίλη* τὸ βάζει κάποτες μὲ χ (σ. 320, στ. 593. κώδ. τοῦ Σάθα) *ἐμπέδρεσα 'φχαριστῶ σου* (330, 152. ἰ. κ.) *εἰς τούτη φχαριστῶ σας* (355, 481. Σ. καὶ L.) *εὐχαριστοῦσα* (371, 64. Σ.) *νὰ φχαριστήσω* (395, 98. Σ.) *περίσσια φχαριστῶ σου* (428, 661. Σ. ὁ L. βάζει *εὐχαριστῶ σου*) *πάντα φχαριστοῖς σου* (437, 62. Σ.) *περίσσια φχαριστῶ* (456, 434. Σ.) *εὐχαριστῶς*. Καὶ νὰ ξέρης πὼς πέρασα ὅλη τὴν *Ἐρωφίλη* γιὰ νὰ σοῦ τὰ μαζώξω ἀφτά, δηλαδή ὅσα ἔχει.

Μπορεῖ τώρα νὰ γίνη καὶ κάτι ἄλλο, μπορεῖ ἄξαφνα τὸ *εὐχαριστῶ* νὰ τὸ ποῦν *εὐχαριστῶ*—καὶ θὰ δῆς πὼς τῆκουσα ἔτσι, στὰ Ρ. κ. Μ., Β', σ. 30. Μὰ δὲν ἔχουμε τὸ δικαίωμα νὰ τὸ γράφουμε, γιὰτὶ νὰ μείνῃ τέτοιος τύπος μοῦ φαίνεται ἀπίθανο· εἶναι ἀπλή δοκιμή, καὶ μᾶς δείχνει μόνο καὶ μόνο πὼς ἡ λέξη, μὲ τὸ φχ της, δὲ θὰ καταστήσῃ κοινή, ἐπειδὴ καὶ κανονικὴ δὲν εἶναι. Γιὰ τοῦτο τὴ γράφουμε ὅπως ξέρεις, μὲ φκ.

Νὰ μὴ θυμώσης μ' ἀπτό. Σὰν εἴμουνε στοὺς Κορφοῦς, πῆγα νὰ χαιρετήσω τὸν περίφημο Μαρκοῦ. Μὲ καλοδέχτηκε ὁ ἄνθρωπος. Γιὰ τὸ ζήτημα, γιὰ τὴ γλώσσα, γιὰ τὴν ἰδέα, γιὰ τὰ βιβλία μου, ἓνα μονάχα βρήκε νὰ μοῦ πῇ—«Ἐσεῖς γράφετε *εὐαθός* καὶ μῆς ἐδῶ μὲ ν τὸ λέμε!» Θαρρῶ πὼς ἔγραψα στὴ ζωὴ μας κάμποσες ἄλλες λέξεις ἐξὸν ἀπὸ τὸ *εὐαθός*. 1) Μπορεῖ πάλι νὰ ἔχουμε ἄδικο στὴ μιὰ

1) Κ. Ρω. Θέ., Α', σ. 73. Παραδέχτηκα τὸν τύπο χωρὶς ν γιὰ τὴ σειρά, ἐπειδὴ καὶ ἄλλοι δὲ βάζουμε τὸ ν μὲ θ. Μὰ ὁ Μαρκοῦς ἀπτό, μάλιστα τότες, δὲν μποροῦσε νὰ τὸ συλλογιστῇ.

ἢ στὴν ἄλλη λέξη· ἀπτό θὰ πῇ πὼς προσέχουμε στὴν καθεμιὰ. Νὰ μὴ σταναχωριόμαστε όμως, γιὰ ἓναν τύπο ἢ γιὰ μιὰ λέξη. Τὸ κάτω κάτω, γράφε, σὰ θέλεις, καὶ *φχαριστῶ* ἢ *εὐχαριστῶ*, ἀφοῦ καὶ τὰ δυὸ τὰ λένε. Ἀδύνατο μάλιστα δὲν εἶναι νὰ σοῦ ποῦνε καὶ ἓνα *φχαριστῶ*, χωρὶς ε, στὴν ἀρχὴ τῆς φράσης, δηλαδή χωρὶς προτερὶνὸ φωνήεντο. Ἐμεῖς βάζουμε τὸ ε, ὅπως σοῦ τὸ ξήγησα, γιὰ περισσότερη ἀσφάλεια, ἢ σὰν ἀγαπᾷς, ἀπὸ φρονιμάδα. Ἡ φρονιμάδα μᾶς ἔμαθε καὶ τὸ φκ στὸ *φχαριστῶ*. Κι ἀφοῦ εἴμαστε φρόνιμοι, πρέπει τώρα καὶ σὺ νὰ μᾶς πῇς ἓνα *φχαριστῶ*—ἢ ἓνα *μπράβο*.

Ἴδου στὸ τέλος τί μοῦ ἀποκρίνεται τάγαθὸ τὸ παιδί·

«... ἀπαντῶ στὸ γράμμα σας. Τὸ διάβασα μὲ προσοχὴ καὶ βέβαια δὲν ἀρνόμαι καθὼς σὰς τῶ-γραψα στὴν προηγούμενῃ μου ἐπιστολῇ ποὺ τὸ *εὐχαριστῶ* τὸ λένε μερικοὶ· ἐπειδὴ όμως δὲν εἶναι συνειθισμένος ὁ τύπος προτιμότερο θαρρῶ νὰ γράφω *εὐφχαριστῶ* ἴσαμε ν' ἀλλάξῃ. Πὼς εἶναι δασκαλισμός δὲν εἶναι ζήτημα μὰ τὸν παραδέχτηκε ὁ κόσμος ὁ πολὺς καὶ φκ ὄχι· μόνο κάμει κακὴ ἐντύπωση μὰ χρησιμίζει καὶ γιὰ νὰ χτυποῦν τὴ δημοτικὴ.»

Ἐννοεῖται, ἅμα γίνῃ ζήτημα γιὰ γραμματικὴ καὶ γιὰ σκολειό, ἀπὸ ἀνάγκη θὰ παραδεχτοῦμε τὸ κανονικὸ τὸ φκ. Ὁ λόγος δὲν εἶναι ἂν οἱ δασκάλοι μᾶς χτυποῦνε ἢ ὄχι· ὁ λόγος εἶναι ἂν ἐμεῖς κάνουμε ἢ ὄχι τὸ χρέος μας. Βλέπετε όμως πόσο τίμια ὁ φίλος μου τἀναγνώρισε πὼς τὸ φκ δὲν εἶτανε ξένο καὶ πὼς κατ' ἐννοίᾳ καὶ γώ, γιὰτὶ παρατηρήστε πὼς καὶ οἱ φίλοι μοῦ λένε ἀπαράλλαχτα ὅσα μοῦ λένε κάποιες φημερίδες, μόνο ποὺ μοῦ τὰ λένε μ' ἄλλο ὕφος. Μὰ τὸ ἴδιο πέφτει, ἐπειδὴ τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς μοῦ γλυκοδίνουνε νὰ καταλάβω πὼς ῥωμαϊκά δὲν ξέρω—ἀδὲν εἶναι ἑλληνικὸς τύπος—πὼς ξενίζω καὶ πὼς εἶμαι... φανατικός, ἐπειδὴ ἀκολουθῶ τὸν κανόνα. Καὶ δὲ φταῖνε οἱ φίλοι. Δὲ φταῖναι ἐλπίζω ὅτε γώ. Κάτι ἄλλο τυχαίνει. Πασκίζω πάντα νὰ βασιστῶ σὲ λόγους ἱστορικοὺς συνάμα καὶ γλωσσολογικοὺς. Προτοῦ παραδεχτῶ ἓναν τύπο, τὸ συλλογιόμαι. Λ.χ., ἐκεῖνα ποὺ ξηγοῦσα τοῦ φίλου μου σ' ἓνα γράμμα, τὰ εἶχα ξηγήσει πρῶτα στὸν ἐαυτό μου. Μ' ὠδηγοῦσανε πολὺς μελέτες, ἀφοῦ εἶναι καὶ ἀπάγγελμά μου νὰ μελετῶ τὰ τέτοια. Βλέπω ἢ προσπαθῶ νὰ δῶ πρῶτα τὴ σειρά, καὶ ὕστερα γράφω τὴ λέξη. Ὁ φίλος βλέπει πρῶτα τὴ λέξη, καὶ τὴ σειρά δὲν τὴ βλέπει. Μήτε μπορεῖ νὰ τὴ δῇ. Νὰ σπουδάσης γλωσσολόγος, πολὺ ἐφκολο. Πρέπει όμως νὰ σπουδάσης, ὅπως καὶ ἂν εἶναι. Καὶ γλωσσολογία τί σημαίνει; Δυὸ πράγματα καὶ τὰ δυὸ ἀπλά, ἱστορία καὶ φυσιολογία, δηλαδή πρέπει νὰ ξετάξης τὰ ἱστορικά τῆς τάδε ἢ τάδε γλώσσας, τῆς ἑλληνικῆς, ποὺ νὰ ποῦμε, ἀπὸ τοῦ Ὀμηροῦ τὰ χρόνια ἴσα μὲ τὰ διὰ μας—τέτοιο σκοπὸ ἔχει καὶ ἡ ἑδρα τῆς Σκολλῆς τῶν Ἀνωτέρων Μαθημάτων (Ecole des Hautes Etudes)—ἐπειτα νὰ ξετάξης καὶ τὰ φωνολογικὰ ἢ τὰ καθεκαστα τῆς προφορᾶς, μ' ἄλλα λόγια τὸ πὼς μορφώνουμε τοὺς διάφορους ἤχους. Τότες δὲ βλέπεις πᾶς εἶτε τύπους εἶτε λέξεις χωρὶα χωρὶα τὴν καθεμιὰ ἢ τὸν καθεῖνα, κομματιαστὰ καὶ ἀπομονωμένα, μὰ τὰ βλέπεις ὅλα μαζὶ τὰ συνταυριάζεις. Βλέπεις ὅπως εἴπαμε τοὺς γενικοὺς νόμους.

70.

Ὅροι περιέργοι.

Λοιπόν εἶναι καὶ φυσικὸ νὰ ξαφνιάζεσαι, ἅμα

δὲν ἀκολουθήσῃς ἐποχὴ ἐποχὴ καὶ κίνημα κίνημα τὴν ἱστορικὴ καὶ τὴ γλωσσολογικὴ ζετούλη τοῦ δεινὰ τύπου ἢ τῆς δεινὰ λέξης. Θὰ τὸ δοῦμε ἀπὸ τὸ δέφτερο τὸ παραδειγμα ποὺ σὰς ἔταξα, μόνο ποὺ θὰ τὰ πάρουμε ἀνάποδα τώρα, καὶ θὰ σὰς δείξω πρῶτα τὴν ἱστορικὴ τὴ σειρά, θὰ σὰς ξεδιαλίσω τοὺς λόγους τοὺς γλωσσολογικοὺς, ὥστε νὰ φτάσετε μοναχοὶ σὰς στὸ συμπέρασμα· ὕστερα θὰ κοῦσουμε τοὺς φίλους ποὺ ἀποροῦνε, καὶ θὰ πορῆσετε ἴσως μὲ τὴν ἀπορία τοὺς ἐσεῖς, ἀφοῦ μᾶς πῇτε τὸ νόημα, ὅσο καὶ ἂν τὸ συντομίσω, γιὰτὶ ἔχουμε μπροστὰ μας δρόμο μακρινό.

Πρέπει όμως, προτοῦ ἀρχίσουμε ἀκόμη, κατ' ἐννοίᾳ νὰ σὰς πῶ. Ἐχουμε νὰ μιλήσουμε γιὰ πιῶσες καὶ θαρρῶ πὼς καλὸ θάτανε νὰλλάξουμε τὸν ὄρο. Τὸ νομα πιῶσες τὸ δοκίμασε πρῶτος ὁ Ἀριστοτέλης, ποὺ τόλγῃ καὶ γιὰ τὰ ῥήματα. Κατόπι τὸ συνηθίσανε μόνο γιὰ τὰ ὀνόματα. Ἐχει σημασία πολὺ περιέργη καὶ μᾶς θυμίζει καιροὺς ἀπολοῦς. ὅπου ὁ κόσμος ἀκόμα δὲν ἐννοίεθε ἀπὸ γλωσσολογία, γιὰτὶ νομίζανε τότες πὼς ἡ ὀνομαστικὴ εἶτανε ὁ τύπος ὁ σωστός, καὶ πὼς ὅλα τῆλλα εἶτανε πιῶσες, δηλαδή σὰν ξεπεσμένες ὀνομαστικές. Γιὰ τοῦτο δὲ λέγανε κιόλας ὀνομαστικὴ, παρὰ εὐθεῖα ἢ ὀρθή· δὲν τὴν εἶχανε γιὰ πιῶση· ἔτσι μάλιστα καὶ τὸ διδασκουνε· «ἡ γὰρ εὐθεῖα οὐκ ἔστι κυρίως πιῶσις ἀλλὰ καταχρηστικῶς.» οἱ ἄλλες ὁμως ἀπώσεις καλοῦνται ὡς ἐκπεσούσαι τῆς ὀρθῆς σημασίας, καὶ πλάγιοι, ὡς μὴ σημαίνουσιν ὀρθῶς τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἀλλ' ἐκ πλάγιου.» Τέτοια καὶ ἀκόμη πρὸ ἀλλόκοτα γράφει ὁ περίφημος ὁ Χοιροδόσκος (Grammatici graeci, = Lpz. (39), 1889, τ. Β', 1, σ. 109 καὶ ἄκ.). Τὸν ὄρο πιῶσις, ὅσο ἀδικολόγητος καὶ ἂν εἶναι, τὸν πῆραν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας καὶ τὸν κάμνανε *casus* οἱ Ῥωμαῖοι· τὸν ξέρουμε καὶ σήμερα παντοῦ, *caso*, *cas*, ὡς καὶ *Fall*, γερμανικῶς, ποὺ εἶναι ἡ μεταφρασμένη μας ἡ πιῶσις. Λοιπόν ἀφοῦ ἡ Ἑβρώπη ὅλη δανιζέται ὅρους ἐπιστημονικοὺς ἀπὸ τὴν ἀρχαία μας τὴ γλώσσα, ἐμεῖς οἱ ἀπογόνιοι δὲ θάχουμε τάχα τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς μεταχειριστοῦμε; Ἀφτά λέει ὁ δάσκαλος. Ἐγὼ πάλι θαρρῶ πὼς θάτανε νόστιμο, θάτανε καὶ πολὺ ὠραῖο, ἐμεῖς νὰ μπορούσαμε νὰ φτεχνόμαστε καινούριους ὅρους ἐπιστημονικοὺς μὲ τὴν παντα ζωντανὴ καὶ πάντα ἑλληνικὴ λαλιὰ μας, ἐνῶ μὲ τὴ δικτὴ της ἡ Ἑβρώπη δὲν μπορεῖ νὰ τὸ καταφέρει. Θὰ φαινόμενα τότες ἀπογόνιοι ἄλληθινά, ἀφοῦ θὰ δημιουργοῦσαμε σὰν τοὺς ἀρχαίους.

Ὡςπου νὰ βρεθῇ στὴ Μεγάλη μας Ῥωμαϊκῇ γραμματικῇ ὁ κατὰλληλος ὄρος γιὰ τὴν πιῶση, ποὺ μᾶς χαλνᾷ, κιόλας τὴ γλώσσα μὲ τὸ πι, ὅς τὴν ποῦμε προσωρινὰ καὶ ἔτσι, ὅς τὴν πῶ ἔτσι ἐγὼ τουλάχιστο ποὺ μὲ φ.δὲν τὴν ἔκουσα, μὴ ζώντα, στὴν Ἑλλάδα.

71.

Ἐνας ὁμορφὸς νόμος.

Ἐνας ὁμορφος καὶ ἐφκολοπαράτητος νόμος στὴ γλώσσα μας, ἀπὸ τὰ χρόνια τὰ πρὶ παλιὰ ὡς τὰ σημεῖρα, εἶναι ἡ ἐκπλοτὴ τοῦ φωνήεντος τῆς ὀνομαστικῆς στίς ἄλλες πιῶσεις. Περιέργο μάλιστα ποὺ ἀπαρχῆς τὴν αἰτιατικὴ μῦα, τὴ μόνη κανονικὴ αἰτιατικὴ, ποὺθεν δὲν τὴν ἀπαντοῦμε ἀπὸ τότες λοιπόν ἐνέργησε τὸ φωνήεντ τῆς ὀνομαστικῆς μῦς καὶ ἔμεινε μοναχό του στὴν αἰτιατικὴ δίχως τὸ συνηθισμένο συνκόλουθο φωνήεντο -α. Ἐτσι, νὰ πῶ τὴν ἀλήθεια,

μοῦ φαίνεται πρὸ φυσικό, παρά, ὅπως λένε, ἂν εἴτα-
νε ἀπὸ ἀναλογία μὲ τὸ σῆς, σὺν, ἐπειδὴ φυσικό δὲ
μοιάζει νὰ πάη κανεὶς νὰ θυμηθῇ τὸν ἀγριόχοιρο,
μιλώντας γιὰ τὸν πονηκό, ἄφησε πού θῆκεπε κιό-
λας νὰ ποδεῖχτῃ πὺς ὁ ἴδιος τόπος βγάζει καὶ ἀγριό-
χοιρους καὶ πονηκοὺς, ἐνῶ ἡ ὀνομαστικὴ ἐφοῦλα
τραβᾷ στὰ λημέρια τῆς τῆν αἰτιατικῆς, ἀπαράλλα-
χτα ὅπως βλέπουμε κ' ἓνα βοῦν, ἀπὸ τὸ βοῦς, ἀντὶς
τὸ ταχτικό βῶν· εἶναι γνωστὸ καὶ τὸ ἀττικό ναῦν
ἀπὸ τὸ ναῦς, ἀντὶς νῆα· κατόπι ἔχουμε καὶ κάτι
ἥρων, παίρων, ἀντὶς ἥρωα, παίρωα. Τὰ φέρνει
πάντα ἡ ὀνομαστικὴ, πού παρασέρνει καὶ ἄλλες πτώ-
σεις ὅξω ἀπὸ τὴν αἰτιατικὴν. Στὴ Θεσσαλίᾳ. λ. Χ.,
ἀκούστηκε ὡς καὶ μιὰ γενικὴ τοῦ ἀρσενικοῦ Νι-
κίᾳς. Ἰδοὺ ὅμως κ' ἓνα πρὸ παράξενο. Συνηθισμένο
τάφτι τὸ ἐλληνικὸ καθὼς εἴτανε σὲ μακρόχρονο φω-
νήεντο τῆς ὀνομαστικῆς τῶν πρωτοκλίτων, ἔξαφνα
τὸ θέλει καὶ στὴν κλητικὴν κ' ἔτσι σοῦ βγάζουνε κ'
ἐναν τεχνίτᾳ, ὅσο πατροπαράδοτο καὶ εἶναι τὰ πλό-
χρονο τῆς κλητικῆς τεχνίτᾳ!

Μὰ περὶ τὸ νὰ γυρίζουμε σπάνιους τύπους—ἂν
καὶ μὲ σπάνιους τύπους, ἀριὰ ἀριὰ, φανερώναται
κάθε ἀλλαγὴ πού ἀργότερα καταντᾷ νόμος ἀνεξαι-
ρετος. Φτάνει μας νὰ νοῖζουμε μιὰ ἐλληνικὴ γραμ-
ματικὴ, καὶ γιὰ τὴν ὥρα νὰ προσέξουμε μόνο στὸν
ἐνικό τῆς πρώτης καὶ δευτέρας κλίσης. Εἴτε ἀπὸ
ἀναλογία, εἴτε ἀπὸ ἄλλους λόγους, ἀνταμώνουμε
σ' ὅλα τὰ κλόουθα τὸ φωνήεντο τῆς ὀνομαστικῆς
τράπεζα, τράπεζα, τράπεζαν, ὁ δὲ δὲ τράπεζᾳ· νε-
νίας, νεανία, δοτ. νεανίαι (=νεανία), δ. νεανία·
στρατιώτης, δοτ. στρατιώτη, στρατιώτην· βοῦδᾳς,
βοῦδᾳ, βοῦδαί, βοῦδᾳν· καὶ ἀκόμη καλῆτερα ἡμέ-
ρα, ἡμέρα, ἡμέρας, ἡμέραι, ἡμέραν, δ. ἡμέρα·
κεφαλή, κεφαλή, κεφαλῆς, κεφαλῆι, κεφαλῆν· μνᾶ,
μνᾶ, μνᾶς, μνᾶι, μνᾶν, δ. μνᾶ· σὺκῃ, σὺκῃ, σὺ-
κῃ, σὺκῆς, σὺκῆι, σὺκῆν· ἄς μὴν ξεχάσουμε καὶ
τὸ Ἑομῆς, Ἑομῆ, Ἑομῆι, Ἑομῆν. Τὸ ἴδιο πα-
ρατηροῦμε, ἂν καὶ λιγώτερο γενικευμένο, στὴ δε-
υτέρῃ κλίσει· λόγος, λόγον· ὁδός, ὁδόν· δῶρον, δῶ-
ρον, δῶρον· πλοῦς, (πλοῦ), πλοῦν, πλοῦ· ὁσιον, ὁ-
σιον, ὁσιον· λαγός, λαγός, λαγῶ, λαγῶι.
λαγῶν· ἄλω, ἄλω, ἄλω, ἄλωι, ἄλων, δ. ἄλω·
ἡμέκτεων, ἡμέκτεων, ἡμέκτεω, ἡμέκτεωι, ἡμέ-
κτεων.

72.

Κλίνονται — καὶ λένονται.

Ἀφτὰ εἶναι τὰ κλασσικά. Μὰ δὲν πρέπει νὰ τὰ
φανταζοῦμαστε τυπωμένα· πρέπει νὰ στοχαστοῦμε
πὺς κάθε μέρα, κάθε στιγμή, κάθε δευτερόλεπτο τὰ
λέγανε, λοιπὸν πὺς κάθε μέρα, κάθε στιγμή, κάθε
δευτερόλεπτο, ἀκούγαμε τὸ φωνήεντο τῆς ὀνομαστι-
κῆς στὶς ἄλλες πτώσεις καὶ πὺς λίγο λίγο ἡ συνή-
θεια, μὲ τὸ χτύπημα τῆς στάφτι τὸ παντοτινόν, ἔ-
γινε τόσο τυραννικὴ πού γυρίζανε τὸ φωνήεντο τῆς
ὀνομαστικῆς ὡς καὶ στὶς πτώσεις ὅπου δὲν τὸ ξέρανε
πρῶτα. Τώρα καταλαβαίνουμε γιὰτί ἄρεσε στοὺς
Ἀπτικοὺς ἡ δωρικὴ γενικὴ τοῦ βοῦδᾳ, πού στὴν
κλασσικὴ ἐποχὴ τὴν κλίνανε βοῦδᾳ, γιὰτί δὲν
ἀργήσανε νὰ τοὺς ἀρίστωνε κ' οἱ γενικὲς Δημᾶ,
Μηρᾶ, πού ἀνήκουνε στὴν Κοινή. Τώρα καταλα-
βαίνουμε θαρρῶ καὶ τίς ἀττικές γενικὲς πατραλοῖᾳ,
δρινοθῆρᾳ, καὶ τίς γενικὲς Ὑλα, Σκόπα δωρι-
κῶνε ὀνομάτων, καὶ τίς γενικὲς Ἀννίβα, Σύλλα,
ὀνομάτων λατινικῶνε. Ἀφτὲς οἱ τρεῖς ὅμως θέ-
λουνε ξεχωριστὴ παρατηρησοῦλα.

73.

Τὰ νιοφερμένα.

Καὶ οἱ τρεῖς μας οἱ γενικὲς εἶναι γενικὲς ἀπὸ
λέξεις νιοφερμένες. Πολὺ σημαντικὸ ἀφτό. Ντόπιες
ἢ ξένες, ἀδιάφορο· ξένα ὁ Ὑλας καὶ ὁ Ἀννίβας —
τὸ ἓνα δωρικό, λοιπὸν ξένο στὴν ἀττική, λατινικὸ
τὸ ἄλλο, λοιπὸν ξένο στὴν Κοινή. Δὲν πειράζει. Τὸ
σπουδαῖο γινώρισμά τους, πού εἶναι λέξεις νιοφερμέ-
νες. Νιοφερμένους στὴ γλῶσσα καὶ ὁ πατραλοῖας καὶ ὁ
δρινοθῆρας, ἀφτοῦ εἶναι καὶ τὰ δυὸ ζεθγαρώματα
καινούρια, ὅσο ἀρχαῖος καὶ ἂν εἶναι, ἂν τίς πάρης
χώρια, οἱ λέξεις πού ζεθγαρώνονται στὸ καθένα.
Μ' ἄλλα λόγια, ἐδῶ παραδοχὴ δὲν ὑπάρχει· δὲν
ἔχουσες, πρὶν τὰ πρωτακούσης ἢ πρὶν τὰ πρωτο-
οτιάζης, μήτε Ὑλου μήτε Ἀννίβου μήτε πατρα-
λοῖου, καὶ τὰ κανονίζεις ἀμέσως κατὰ τὴν τάση
πού δείχνει ἔξαφνα κ' ἡ γλῶσσα νὰ τὰ συμμορ-
φῶν ὅλα, ξαπλώνοντας ὅπως εἶδαμε ὡς καὶ στὰ
παράδοτα τὸ φωνήεντο τῆς ὀνομαστικῆς.

Μιὰ κ' ἔγινε ἡ ἀρχή, ἀπαραίτητο, ἀναγκαῖο, ἐ-
πειδὴ καὶ φυσικό, νὰ ξαπλωθῇ τὸ φωνήεντο τῆς
ὀνομαστικῆς τῶν πρωτοκλίτων καὶ στὶς ἄλλες πτώ-
σεις, δηλαδὴ νὰ ποῦμε τῆς τράπεζας, τῆς τράπεζᾳ,
τοῦ νεανία, τοῦ στρατιώτη. Δύσκολο δὲν εἴτανε νὰ
γίνη, ἀφτοῦ καὶ στὴ χρυσὴ ἐποχὴ τὸ ἴδιο φωνήεντο
κρατοῦσε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν στὸ τέλος ὁ ἐνικός τῆς ἡ-
μέρας καὶ τῆς κεφαλῆς. Κι ἀλήθεια, νωρὶς νωρὶς,
καὶ στὴν Ἀττικὴν καὶ ὅξω ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν, σ' ἐπι-
γραφάς, σὲ ἀπύρους καὶ σὲ χερσόγραφα, βρῖσκουμε
τίς γενικὲς Ἐπηφάνη, Παιουράνη, Ἀλκαμένη, Ἀμ-
φιχάρη, Διονυσίλῃ, Ἐμμεγάνῃ, Ἐδνύχῃ, Ἐρμιο-
φάνῃ, Ἰωάνῃ, Πρεσβευτῇ, ἀπληγῇ, Μωῦσῃ, ὡς
καὶ δοτικὴ Θεαγένη (κ. Dieterich, Unters.
7. — Gesch. d. gr. Spr., 1898, σ. 170
καὶ ἀκ.)

74.

Τὰ θηλυκά.

Περὶσσότερο ἀργήσανε τὰ θηλυκά, γιὰτί σ' ἀφτὰ
ἐπρεπε νὰλλάξῃ καὶ ὁ τόνος (θαλάσσης, θαλάσσης),
ἐνῶ τὰρσενικά εἶναι πάντα παροξύτονα. Βλέπουμε
ὥστόσο κάμπους συμμορφωμένους γενικὲς καὶ δοτι-
κὲς, πότε σ' ἐπιγραφάς καὶ ἀπύρους, Ἀδρηλία, Βα-
σιλίσσα, ἐνθαλάσση, Θεοδούλας, Θυγατρί ἱερίσση,
μούσας, Σωσάννας πότε σὲ καίμενα, τῆς Ἀδουόστας,
τῆς βίγλας, τῆς σκάλας, τῆς τὰβλα (κ. Dieterich, ὁ.
εἰ., σ. 173).

Προσέξτε παρακαλῶ στὰ τηλεφταῖα πού ἀναφέ-
ραμε—ὅλα ξένης καταγωγῆς—καὶ κοιτάξτε τώρα
σὲ τί συμπέρασμα φτάνουμε, καταλογίζοντας σ' ἓνα
καίμενο μεσαιωνικόν, γιὰ νὰ συγκρίνουμε τὴν μιὰ μὲ
τὴν ἄλλη, τὴν κατάληξιν -ας καὶ -ης Essais
de gramm. hist., τ. II, 1889, σ. CXXI), ὁ Βέλλαντος, τὸ μυθιστόρημα, γράφει ἀπὸ
τῇ μιᾷ μεριᾷ δόξης, πάσης, δούλης, θαλάσσης, βα-
σιλίσσης, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ὅμως Χρυσάδας,
φλισκίνας, ὀγγίνας, δεσποινιστοῦλας, Φαιδρονάδας.

75.

Τὰ παράδοτα.

Ἐδῶ ταιριάζει νὰ θυμηθοῦμε ὅσα εἶπαμε γιὰ

τὸν δρινοθῆρα, τὸν Ὑλα καὶ τὸν Ἀννίβα. Πρῶτα
συμμορφώνονται τὰ νιοφερμένα, εἴτε ντόπια (Θεο-
δούλας, δεσποινιστοῦλας, λέξεις γνωστὲς, μὰ ζεθγα-
ρώματα καινούρια), εἴτε ξένης παραγωγῆς (βίγλας,
ὀγγίνας). Τὰ παράδοτα, ὡς πού γενικευτοῦνε, θέλουνε
καιρό· ἄλλοῦ ἔδειξα (Essais, II., CXXII,
CXXIII) πὺς ὁ μιλάμενος, δηλαδὴ τὸ μιλάμενο
ὑποκαίμενο—le sujet parlant—καθὼς λένε οἱ γλωσ-
σολόγοι, πρῶτα πρῶτα θὰ πῇ τράπεζῃς· εἵπειτα
τυχαίνει νὰ πῇ πολλὰς φορὲς τὴν ὀνομαστικὴν τρά-
πεζᾳ καὶ τότες μόνο, ἀφτοῦ τὴν εἴπει πολλὰς φορὲς,
τοῦ ξεφύγει κ' ἡ γενικὴ τράπεζας, καὶ ἀφτὴν λίγο
λίγο καταντᾷ κοινὴς χρήσης γενικὴ.

Ἔτσι, μὲ τὰ χρόνια, μὲ τοὺς αἰῶνες, ξαπλώ-
θηκε πέρα γιὰ πέρα τὸ φωνήεντο τῆς ὀνομαστικῆς
σὲ ὅλο τὸν ἐνικό τῶν πρωτοκλίτων, καὶ ὅπως κλί-
ναμε ἡμέρα, ἡμέρα, ἡμέρας, ἡμέραι, ἡμέραν. κεφα-
λή, κεφαλή, κεφαλῆς, κεφαλῆι, κεφαλῆν, μνᾶ, μνᾶς
κτλ., σὺκῃ, σὺκῆς. κτλ., δρινοθῆρας, δρινοθῆρας.
βορῶας, βορῶα, φανῶας (τοῦ Κρατίνου), φανῶ, κλί-
νουμε τὸ ἴδιο καὶ σήμερον τράπεζᾳ, τράπεζᾳ, τρά-
πεζας, τράπεζᾳ, νεανίας, νεανία, νεανία, νεανία,
στρατιώτης, στρατιώτη, στρατιώτη, στρατιώτη. Τὰ
τριτόκλιτα, θηλυκά ἢ ἀρσενικά, τῆς ἀρχαίας, πού
ἱσοσυλλαβιστήκανε καὶ γενήκανε πρωτόκλιτα—ὁ
πατέρας, ἡ λαμπάδα,—ποτέ τοὺς δὲ λεχτήκανε πα-
τέρου, λαμπάδης, στὴ γενικὴ, ἐπειδὴ ἀπαρχῆς δὲν
εἴχανε κατὰλήξιν παράδοτα -ου -ης, καὶ συμμορ-
φωτήκανε ἀμέσως.

76.

Τὰ δευτερόκλιτα.

Νὰ πού τὰ βολέψαμε πιά μὲ τὴν πρώτη κλίσει.
Τὴ γίνεταί τώρα ἡ δευτέρῃ; Ἀφτὸ μᾶς ἀπομνήσκει
νὰ δοῦμε.

Ἡ δευτέρῃ οὐλάζε τέσσερις κατάληξεις στὸν
ἐνικό καὶ τρία φωνήεντα διαφορετικά, πού δὲ μοιά-
ζουνε διόλου τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο· ἀδερφός, ἀδερφε,
ἀδερφόν. Μόνο ἡ αἰτιατικὴ μᾶς παρουσιάζει φω-
νήεντο τῆς ὀνομαστικῆς, ἀδερφόν. Τέτοια τὰ πρά-
ματα στὴν ἐποχὴ ὅπου ζοῦμε, καὶ οὐδεὶς σκοπὸς κα-
νίνα δὲν ἔχουμε νὰ τὰλλάζουμε. Μὰ δὲν μπορούμε
νὰ τὰ μολοῖσουμε νὰλλάζουμε, γιὰτί ἀλλάζουμε ὅτι
καὶ ἂν ποῦμε. Πὺς θέλετε κιόλας νὰ μὴν ἀλλάζουμε;
Εἶναι ἀδύνατο. Στοχαστῆτε πὺς ὅξω ἀπὸ τὰ δε-
υτερόκλιτα καὶ κάτι οὐδέτερα (παιδί, παιδιού,
ἔθνος, ἔθνου(ς), ἄφιμο, ἄφιμ(α)τον), ἄλλα ὀνόματα
δὲν ὑπάρχουνε, δὲν ὑπάρχουνε ἄρσενικά σὲ ὅλη τὴν
κλίσει πού νὰ μὴ βαστοῦνε σὲ κάθε πώση, τὸ φω-
νήεντο τῆς ὀνομαστικῆς. Τόσο δυνατός ὁ νόμος,
τόσο γενικός, πού τὸ φωνήεντο ἀφτό, ἀκόμη καὶ
σὺν εἶναι ἄγνωστο στὴν ἀρχαία τῇ γλῶσσῃ, μνή-
σκει παντοῦ, καὶ κλίνουμε ὁ καφεῖς, τοῦ καφεῖ, τὸν
καφεῖ, ἀπαράλλαχτα ὅπως κλίνουμε ἡ μέρα, τῆς
μέρας, ὁ στρατιώτης, τοῦ στρατιώτη, κτλ. Κεὶ
μάλιστα τὸ φωνήεντο ἀφτό μνήσκει ὡς καὶ στὸν
πληθυντικό, οἱ καφεῖδες!

77.

Ἡ κλητικὴ συμμορφώνεται.

Λοιπὸν ἔρχισε καὶ στὰ δευτερόκλιτα νὰ συμ-
μορφώνεται πρῶτα ἡ κλητικὴ. Πὺς καὶ σὲ ποιά
ὀνόματα συμμορφώνεται;

Στὴ Συλλογὴ τοῦ Passow (κ. Essais II, CXXIX) ξεσηκώνω τίς ἀκόλουθες κλητικές: καπε-
τάνιο, μαϊστορο, διάνο, σκλάβο, δροσερό, μύλο,
λύκο, δράκο, ἥλιο, χρυσογάιο, Ζήδρο, Λάζο, Κί-
τισο, Ἀνδροῦτισο, Λάμπρο, Βλάχο, Νοῦτισο, Λιάνο,
Δῆμο, Νίκο, Χρήστο, Μάλιο, Λιάνο, Φέξο, Γιῶργο,
Νάκο, Νικολό, Ἴσκο, Νάσο, Μῆτρο, Δυσσόο,
Μοῦτρο, Μάρκο, Μῆτρο, Ζάχο, Μπέκο, Κωσταν-
τῖνο, Γιάνο· στοῦ Ρίο τῇ Συλλογῇ, δράκο, γέρο,
μάστορο, Φριντριό· στοῦ Γιανναράκη τὰ Κρητικὰ
τραγουδία, ξένο, καπετάνιο, Χάρο, Κωσταδιό, Κω-
σταντῖνο, Δάριο, Μῶρο· στοῦ Legrand τίς Chan-
sons populaires, Φλῶρο, Κίσο, Μάρκο,
Καπόάκο, κάπου ἄλλου καὶ λύκο (κ. γιὰ τὰ καθέ-
καστα, παραπομπές κτλ. Essais, II, CXXIX
—CXXX).

78.

Συμμορφώθηκαν καὶ συμμορφώνονται τὰ κύρια ὀνόματα.

Τώρα νὰ τὰ ταχτοποιήσουμε κιόλας. Βλέπουμε
κύρια ὀνόματα σωρό. Καὶ ἴσια ἴσια πρέπει ἐδῶ νὰ
σημειώσουμε πὼς ἡ ἀρσενικὴ κατάληξη -η, -α ἀν-
τίς -ου, ἡ ἀρσενικὴ κατάληξη τῆς δοτικῆς -η, ἀντίς
-ει (Θεογένης), ὑστερώτερα ἡ θηλυκὴ κατάληξη
-ας, ἀντίς -ης, πρωτομήχανε σὲ ΚΥΡΙΑ ΟΝΟ-
ΜΑΤΑ, (κ. π. ἀ.), τοῦ Ὑλα, τοῦ Ἀντίβα, τοῦ
Ἐπηφάνη, Πασικράτη, Ἀλκιμένη κτλ. κτλ., Θεο-
δούλας, Γωσάννας, Αἰγούσιας, Χρυσάϊας, Φαιδρο-
κίτας. Ἔτσι καὶ στὴν κλητικὴ, τὰ ΚΥΡΙΑ ΟΝΟ-
ΜΑΤΑ παρασέρνονται ἀμέσως ἀπὸ τὸ φωνήεντο
τῆς ὀνομαστικῆς. Μαζί μ' αὐτὰ καὶ τὰ ΝΙΟΦΕΡ-
ΜΕΝΑ, εἴτε εἶναι ξένης καταγωγῆς (καπετάνιο,
μαϊστορο), εἴτε προέρχονται ἀπὸ ζεθογράφματα και-
νούρια (χρυσογάιο). Γιὰ νιοφερμένα πρέπει ὅμως νὰ
λογαριάσουμε καὶ τὰ οὐσιαστικὰ γέρος, δράκος,
Χάρος· δὲν εἶναι πατροπαράδοτα, δηλαδὴ δὲν ἴσο-
συλλαβιστήκανε ὅπως καὶ τῆλλα τάρχαϊα τὰ τρι-
τόκλιτα, ποὺ ἄρχισε ὁ ἴσοσυλλαβισμός του ἀπὸ τὸ
ν τῆς αἰτιατικῆς, πατέρα, καθὼς καὶ νεανία, κατόπι
πατέρας, καθὼς καὶ νεανίας· ὁ γέρος, ὁ δρά-
κος καὶ ὁ Χάρος, τὸ ἴδιο σήμερις ὁ Παρθενός καὶ ὁ
παθός (κ. π. ἀ.), γενήκανε σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου κα-
νένας πιά δὲν ἔξερε ἀπὸ αἰτιατικῆς γέροντα, δρά-
κοντα, Χάροντα, Παρθενῶνα, παθόντα· βα-
στούνε κατεφετείας ἀπὸ τὴν ὀνομαστικὴν, γέρον,
δράκων, Χάρων, Παρθενῶν, παθῶν· τὸ ν τὸ τε-
λικὸ ἀρσενικῆς ὀνομαστικῆς δὲν εἶχε πιά τότες νόη-
μα γιὰ τοὺς μιλάμενους· νόημα εἶχε τὸ ς καὶ
γι αὐτὸ μεταπλάστηκε. Ἀφοῦ ὅμως παράδοτα δὲν
εἴτανε, ἀρπάξε πρὶ ἐφοκλα ἡ κλητικὴ τὸ φωνήεντο
τῆς ὀνομαστικῆς.

79.

Συμμορφώνεται καὶ ἡ γενική.

Ὑστερὶς ἀπὸ τὴν κλητικὴν, φυσικὸ νὰ συμμορ-
φώσουνε οἱ μιλάμενοι καὶ τὴ γενική τοῦ ἐνικοῦ. Μὰ
οἱ γενικὲς μὲ -ο εἶναι πολὺ πολὺ σπάνιες ἀκόμη,
γιατὶ ἐγὼ νομίζω πὼς τώρα μόλις ἄρχισε ἡ ξά-
πλωσις καὶ πὼς χρειάζεται καιρὸς γιὰ νὰ γενικε-
φτῇ. Στοῦ Γιανναράκη τῇ Συλλογῇ (Ἀσματα Κρη-
τικὰ, Kreis Volkslieder, Lpzg., 1876) βρίσκω τίς ἀκόλουθες (ἀρ. 72, στ. 1):

Κάτω 'ς τοῦ Δράκο τὸ χωριό, 'ς τοῦ Δράκο τὸ
(14, 17).

Δὲν τὴ θεωρεῖς τὴ μούρη μου πὼς εἶνε σὰν τοῦ
(123, 8).

Κ' ἐγ' ἀφορμὴ τοῦ γύρευα τοῦ Χάρο νὰ τοῦ
(142, 17).

Κι' ἀπάνω εἰς τὸ ἐννιά φορεῖς τοῦ Χάρο.
(146, 4).

Σιδεροπύργο χτιζοῦνε τοῦ Χάρο νὰ χωστούνε·
(146, 16).

Πάνω ς' τὸ ἐφτά πάνω ς' τὸ ὀχτώ τοῦ Χάρο
(151, 3).

Καὶ πόλεμο θὰ κάμωμε τοῦ Χάρο δίχως ἄλλο.
(208, 5).

Δὲν ἔχ' ἀμάχι τὴ Τουρκίαν μηδὲ κακίαν τοῦ
(202, 1).

Ἐμῆνυσεν ὁ Σηφαλιός τοῦ καπετανι. Πῶρο·
(316, 10).

Φτοῦ τοῦ παληοδωρῶο ἡ μάχη.
(6, 3).

Καὶ σέρνουν καὶ μιὰ λυγερή, τοῦ Μῶρο τῇ
(15, 24-25).

Τοῦ Τοῦρκο τὴν ἀρμάδα καὶ γνωρίζει.
— Τοῦ Τοῦρκο 'ν' ἡ γι ἀρμάδα 'π' ἀρμενίζει.
(15, 28).

Ποῦ πρέπειζε τοῦ Τοῦρκο τὴν ἀρμάδα.
(52, 8).

Γιατὶ τοῦ βούθη' ὁ κερατῆς τοῦ Τοῦρκο δίχως
(20, 58).

Κι' οὐλοῖ παρηγορούσασιν τοῦ Βράχον τὴ γυναῖκα.
(21, 2).

Ἀφρουκαστῆτε νὰ σᾶς πῶ τοῦ Βλάχο τὸ
(21, 44).

Ἀκούθθα κ' μαυρομούρη τοῦ Βλάχο ἡ γυναῖκα.
(28, 66).

Πέ του πὼς τὴν ἐχάλασε τοῦ γριό ἡ τρα-
(28, 76).

Τᾶξε πὼς τὴν ἐχάλασε τοῦ γριό ἡ τρακουντάννα.
(31, 23).

Βγαίνει παρὸν τοῦ βασιλικῆ καὶ λέγει τοῦ Σουλ-
(31, 67).

Ἀρντσι μαζάρι κάνουνε καὶ στέλνουν τοῦ Σουλ-
(52, 2).

Ἀφρουκαστῆτε νὰ σᾶς πῶ τοῦ ΡούτσιΟ τὸ
(52, 7).

Φόβο μεγάλο ἔδειξε κ' εὐτοῦ τοῦ ΝιμπεριάλΟ.
(κ. Essais, II, CXXX).

Ἀφτὰ δὲν εἶναι μόνο τῆς Κρήτης. Πολὺ ταχτι-
κά, πολὺ ὁμορφα, ὡς καὶ στὸ θηλυκὸ, διαβάξω
τὴν ἀκόλουθην γενικὴν στὴν Ἀσάλευτη Ζωὴ τοῦ Πα-
λαμά (σ. 53).

Τῆς Λέσβο τάχρογιαλία,
καὶ τόντις ἔμαθα κατόπι, μελετώντας τὸ ζήτημα
καὶ φωτώντας, πὼς στὴν Ἀθήνα, τόχουνε κιόλας
συνήθειο νὰ λένε τῆς Ἀντρο, τῆς Τῆνο κτλ. κτλ.

Ἐγὼ μάλιστα ὑποψία πὼς καὶ κάποια οὐδέ-
τερα σήμερις ἀρχίζουε νὰ βαστούνε ἀπὸ ἀναλογία
μὲ τάρσενικὰ τὰ πρωτόκλιτα τὸ φωνήεντο τῆς ὀνο-
μαστικῆς καὶ στὴ γενική. Γιὰ τοῦτο λένε στὴν
Πόλη, ὅπως ἔμαθα, τὸ πάτωμα καὶ τοῦ πάτωμα.
Δὲ σημαίνει αὐτὸ πὼς ἡ κατάληξη -άτου, ποὺ τὴ
συνήθισαμε πιά ὅλοι μας καὶ τὴ γράφουμε ἀδίστα-
χτα (κ. Στασινόπουλο, Τὸ Κρασί, 157 κλημάτου,
ὅπου δὲ σκουντάφτει κανέναν), δὲν εἶναι κανονικὴ,
ταχτικὴν κατάληξη τῆς γενικῆς. Θέλω νὰ παρατη-
ρήσω μονάχα πὼς κάποτε φρόνιμο καὶ νὰ φοβοῦ-
μαστε μερικὸς τύπους ποὺ μᾶς φαίνονται κανονι-
κοί, γιατί τὸ κανονικώτερο πολλὰς φορὲς εἶναι ἴσια
ἴσια ἐκεῖνο ποὺ δὲ φαίνεται ἀπὸ πρώτη ὄψη. Ἐγὼ

τουλάχιστο συχνὰ προσπαθῶ νὰ ξεδιαλίσω ἀπὸ
ποῦ ἔρχεται μιὰ γενική τοῦ Ἀσπῆ — αὐτὸ παράρτη-
μα τοῦ Ἀσπῆ — ποὺ ἄκουσα στὸ δρόμο ἀπὸ μιὰ
μάγκα (κ. Ρω. Θέ., Α', 64). Τὸ ξεγοῦτα τότες
λέγοντας πὼς ἡ μάγκα τόπαινε γιὰ γενική τοῦ
ἀρσενικοῦ. Τώρα θαῖξω πὼς καταλάβα τὸν τύπο.
Τὸ οὐδέτερο ἀκολούθησε τὴν κλίση τοῦ ἀρσενικοῦ,
καὶ ὅπως τάρσενικὸ -ης, -η, -ας, -α, δείχνει τὸ ἴδιο
τὸ φωνήεντο στὴ γενική ποὺ δείχνει καὶ στὴν ὀνο-
μαστικὴν, ἔτσι καὶ τὸ οὐδέτερο κράτησε τὸ ι τῆς
ὀνομαστικῆς καὶ στὴ γενική (τοῦ Ἀσπῆ, μὲ ἡ
λοιπόν, ἀφοῦ κάπως ἀρσενικὸ). Πιθανὸ νὰ λέγεται
πουθενὰ καὶ τοῦ παιδί. Δὲν εἶναι καιρὸς καὶ χρειά-
στηκε νὰ κλίνω στὴ γενική τὸ βορμὸν δξῶ (δηλαδὴ
δξί, καθὼς τὸ παιδί). Ὁ κανόνας τῆς γραμματικῆς
ἤθελε τοῦ δξιοῦ (καθὼς τοῦ παιδιοῦ). Τὸ αἰσθημα
μου ὅμως δὲν ξέρω πὼς τὸ γύρεβε καὶ καλὰ τοῦ βο-
ρμικοῦ δξῆ. Ἀξάφνα ἐννοίωσα γιατί μοῦ ἐρχότανε τὸ
ἡ σὰν πρὶ ῥωμαῖκο καὶ θυμήθηκα τὴ μάγκα. Ἐν-
νοεῖται πὼς στὰ τέτοια τὴ μάγκα πρέπει νὰ πᾶ-
ρουμε ὁδηγὸ μας, ὅπως καὶ ὁ Malherbe ἀπὸ τοὺς
πρὶ πρόστυχους, λέει, μάθαινε τὴ γλώσσα («mes
maîtres en langage»). Τόλωνα δξῆ, ποὺ εἶναι καὶ
τὸ σωστό. Βλέπετε ὅμως καὶ πάλι πὼς πρῶτα πρῶ-
τα συμμορφώνονται τὰ Νιοφερμένα (δξῶ) καὶ
τὰ κύρια ὀνόματα (τὸ Ἀσπῆ). Γιὰ τὸ δξί καὶ
παρόμοια, γιὰ κάμποσους ἄλλους ὅρους ἐπιστημονι-
κούς, θὰ τὰ ξαναποῦμε σ' ἓνα βιβλίον ποὺ ἐλπίζω
γλήγορα νὰ τὸ δοῦμε.

Συλλογιστῆτε τώρα καὶ τῆλλο τὸ θέμα, γιὰ νὰ
ξανάρθουμε στὰ θηλυκὰ μας καὶ στάρσενικὰ τὰ δε-
ρτερόκλιτα. Σὲ ποιὲς λέξεις ταχὰ πρωτοφαίνεται ἡ
ξάπλωσις τοῦ φωνήεντο τῆς ὀνομαστικῆς στὴ γε-
νική; Στὰ ΚΥΡΙΑ ΟΝΟΜΑΤΑ (Πῶρο κτλ.) καὶ
στὰ ΝΙΟΦΕΡΜΕΝΑ, εἴτε νιόπλιστα εἶναι (δράκο,
Χάρο), εἴτε ξένης καταγωγῆς (Τοῦρκο, καπετάνιο
κτλ.), εἴτε ἀπὸ ζεθογράφματα καινούρια (παλιο-
βρωμο κτλ.)!

80.

Ἀθανασία τῆς γλώσσας.

Νὰ καὶ ἀθανασία γλώσσας μιὰ φορὰ. Ὁ ἴδιος ὁ
νόμος ποὺ ἐνεργοῦσε στὰ πανάρχαια τὰ χρόνια, ὅταν
εἶπανε μῦν, ἀντίς μῦα, βούν ἀντίς βῶν, ναῦν ἀν-
τίς νῆα, ὁ ἴδιος ὁ νόμος ποὺ ἐνεργοῦσε ὅταν εἶπανε
καὶ στὴν Ἀπτική τοῦ Ὑλα, τοῦ Βορῶα, ὁ ἴδιος ὁ
νόμος ποὺ ἐνέργησε πάντα καὶ πάντα, ἐνεργᾷ καὶ
σήμερις ἀκόμη στὴ γενική παλιοβρωμο, Σουλῆνο
καὶ Τοῦρκο. Πρέπει ὅμως, γιὰ νὰ τὸ καταλάβουμε,
νὰ κοιτάζουμε τὰ πράγματα στὴν οὐσία τους, μέσα
γιὰ μέσα, ὅχι νὰ σκουντάφτουμε στίς λέξεις. Οἱ λέ-
ξεις τίποτα δὲν εἶναι· ὁ τύπος ἔχει νὰ πῇ. Ἀθανα-
σία τοῦ τύπου δὲν ὑποφιάζονται οἱ δασκάλοι· δὲν
ὑποφιάζονται κάποτες οὔτε οἱ δικοὶ μας.

(Στὸ ἄλλο φύλλο τελιώνει).

ΨΥΧΑΡΗΣ

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΜΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ Β΄.

Βγήκε καὶ πωλεῖται στὸ Βιβλιοπωλεῖο

τῆς «Ἐστίας» δραχ. 4.